

Ökad endomarbehörighet i tvistemål

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst.
Beställningsadress: Fritzes kundtjänst, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
fritzes.se

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför.

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:3 (reviderad 2009-05-02)

En kort handledning för dem som ska svara på remiss. Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remiss

Omslag: Regeringskansliets standard.
Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2014.

ISBN 978-91-38-24142-4
ISSN 0284-6012

Innehåll

Promemorians huvudsakliga innehåll	5
1 Promemorians författningsförslag.....	7
1.1 Förlag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	7
1.2 Förlag till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	9
1.3 Förlag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar.....	11
1.4 Utkast till förordning om ändring i förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion.....	13
2 Tidigare reformer och överväganden	15
2.1 Rättsutveckling och gällande rätt i fråga om domförhet.....	15
2.2 Domstolsverkets processgrupp.....	22
2.3 Målutredningen.....	24
2.4 Domarlagsutredningen	26
2.5 EMR-utredningen.....	27
3 Ökad endomarbehörighet	33

3.1	Slutsatser om EMR-reformen	33
3.2	Snabbare avgöranden och med hög kvalitet	34
3.3	En höjning av beloppsgränsen för s.k. FT-mål?.....	36
3.4	Målets karaktär ska avgöra domförheten.....	37
3.5	En kvalificerad kollegial sammansättning.....	42
4	Ikraftträdande	45
5	Konsekvenser av förslaget	47
6	Författningskommentar	49
6.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	49
6.2	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken	50
6.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar	52

Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian behandlas en fråga om en ändrad ordning för tingsrättens domförhet vid huvudförhandling i tvistemål. Domstolarna behöver få möjligheter till en bättre och mer effektiv handläggning av tvistemål utan att kravet på rättssäkerhet åsidosätts.

Enligt nuvarande ordning är huvudregeln att tingsrätten vid huvudförhandling i tvistemål ska bestå av tre lagfarna domare. I s.k. förenklade tvistemål och vid huvudförhandling som hålls i förenklad form ska rätten bestå av en domare. I andra fall är tingsrätten domför med en lagfaren domare om rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet.

I promemorian föreslås att det krav som i dag i vissa fall ställs upp på samtycke från parterna till endomarsits tas bort. Tingsrätten ska enligt förslaget vid huvudförhandling i dispositiva tvistemål vara domför med en lagfaren domare om det med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad är tillräckligt att rätten består av en domare. Däremot görs bedömningen att huvudregeln även fortsättningsvis bör vara tredomarsits. För familjemålen föreslås ingen förändring när det gäller domförhet. Vidare görs bedömningen att sammansättningen i de mål som ska prövas av tre lagfarna domare bör vara så kvalificerad som möjligt och att notarier och notariemeriterade beredningsjurister därför inte ska få delta.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2015.

1 Promemorians författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 a § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid huvudförhandling i tvistemål *skall* tingsrätten bestå av tre lagfarna domare, om annat inte är föreskrivet.

Rätten *skall* bestå av en lagfaren domare när huvudförhandlingen hålls i förenklad form.

Rätten är vid huvudförhandlingen domförför med en lagfaren domare om i annat fall än som avses i andra stycket rätten *anser det tillräckligt att en*

1 kap.
3 a §¹

Vid huvudförhandling i tvistemål *ska* tingsrätten bestå av tre lagfarna domare, om annat inte är föreskrivet.

Rätten *ska* bestå av en lagfaren domare när huvudförhandlingen hålls i förenklad form.

Rätten är vid huvudförhandlingen domförför med en lagfaren domare om i annat fall än som avses i andra stycket *det, med hänsyn till målets*

¹ Senaste lydelse 1989:656.

domare sitter i rätten och omfattning och svårighetsgrad, parterna samtycker till det eller är tillräckligt att rätten består av målet är av enkel beskaffenhet. en domare.

Består rätten av tre lagfarna domare och inträffar förfall för någon av dessa sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med två lagfarna domare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.2 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 17 § äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap.

17 §¹

Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll *skall* tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän, *om inte annat följer av 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Denna regel gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.*

Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll *ska* tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. *Om rätten anser att det är tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet, är tingsrätten vid huvudförhandling dock domför med en lagfaren domare. När huvudförhandlingen hålls i förenklad form ska tingsrätten alltid bestå av en lagfaren domare. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.*

Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket *första*

¹ Senaste lydelse 1997:390.

Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller andra stycket i fråga om domförhet.

När nämndemän ingår i tingsrätten, *skall* ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning *skall* först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

meningen. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller andra stycket i fråga om domförhet.

När nämndemän ingår i tingsrätten, *ska* ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning *ska* först ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 4 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

4 §¹

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde, *om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett tekniskt råd och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet.*

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde *om det inte, med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad, är tillräckligt att rätten består av ordföranden och ett tekniskt råd.*

¹ Senaste lydelse 2011:587.

Utöver vad som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Utökas rätten med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

1.4 Utkast till förordning om ändring i förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion

Härigenom föreskrivs att 22 § förordningen (1996:381) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 §¹

När tingsrätten är domförlagd med tre lagfarna domare gäller följande.

Ordföranden *skall* vara ordinarie domare i tingsrätten eller av regeringen för viss tid anställd lagman eller chefsrådman i tingsrätten. Om det behövs får hovrätten förordna en ordinarie domare i hovrätten eller i en annan tingsrätt att tjänstgöra som ordförande.

Ordföranden *ska* vara ordinarie domare i tingsrätten eller av regeringen för viss tid anställd lagman eller chefsrådman i tingsrätten. Om det behövs får hovrätten förordna en ordinarie domare i hovrätten eller i en annan tingsrätt att tjänstgöra som ordförande.

Minst en ytterligare ledamot *skall* antingen

Minst en ytterligare ledamot *ska* antingen

1. vara eller ha varit ordinarie domare,
2. vara eller ha varit av regeringen för viss tid anställd lagman eller rådman,
3. vara hyresråd,

4. vara hovrättsassessor eller kammarrättsassessor, eller
5. ha tjänstgjort som adjungerad ledamot i hovrätt eller kammarrätt minst ett år och bedömts vara lämplig att anställas som assessor.

En tingsfiskal får delta i rätten, om det inte är fråga om handläggning av sådana mål och ärenden som kräver särskild erfarenhet.

¹ Senaste lydelse 2005:1099. Ändringen innebär bl.a. att femte stycket tas bort.

Om det finns särskilda skäl, får lagmannen förordna en tingsnotarie eller en notarie-meriterad beredningsjurist som bedöms ha tillräcklig erfarenhet och i övrigt vara lämplig att delta i rätten vid enstaka tillfällen.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2015.

2 Tidigare reformer och överväganden

2.1 Rättsutveckling och gällande rätt i fråga om domförhet

De ursprungliga reglerna om domförhet i tingsrätt

De första reglerna om tingsrätts domförhet fastställdes år 1969 genom tingsrättsreformen då en enhetlig underrättsorganisation genomfördes (prop. 1969:44). Före reformen gällde i princip att tvistemål i rådhusrätterna prövades av tre lagfarna domare medan häradsrätterna var sammansatta av en lagfaren domare med nämnd. Från år 1971 var tingsrätten domför med tre lagfarna domare. Fler än fyra domare fick inte sitta i rätten. Vid en huvudförhandling i förenklad form var tingsrätten domför med en domare.

Enligt lagen (1974:8) om rättegång i tvistemål om mindre värden (småmålslagen) skulle tingsrätten i alla mål som rörde högst ett halvt basbelopp bestå av en lagfaren domare. Lagen upphävdes år 1987 och regeln om endomarkompetens i tvistemål om mindre värden arbetades in i rättegångsbalken, RB, först i 1 kap. 3 a § och sedan i 1 kap. 3 d § (prop. 1986/87:89 om ett reformerat tingsrättsförfarande resp. 1988/89:95 om ändringar i rättegångsbalken m.m.).

1984 års ändringar i rättegångsbalken

Domförhetsreglerna ändrades 1984. Ändringen baserades på Rättegångsutredningens förslag i delbetänkandet Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt del A och B (SOU 1982:25 och SOU 1982:26). Enligt förslaget i betänkandet var tingsrätten domför vid huvudförhandling i tvistemål inför endast en lagfaren domare, om det var tillräckligt med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad. Om målet inte var av enkel beskaffenhet gällde detta dock endast om parterna samtyckte.

Rättegångsutredningen hade i uppdrag att göra en översyn av rättegången i underrätt i syfte att göra förfarandet mer flexibelt samt såvitt möjligt snabbare och billigare utan att befogade rättssäkerhetskrav sattes åt sidan. I fråga om avvägningen mellan juristkollegial sammansättning och endomarbehörighet vid huvudförhandling i tvistemål anförde Rättegångsutredningen att det som främst talar för ett större antal ledamöter är hänsynen till rättssäkerheten. Utredningen ansåg att såväl en rättsfråga som en bevisfråga kan antas bli säkrare bedömd av en domstol med flera ledamöter än av en ensamdomare och att särskilt bevisfrågornas bedömning gagnas av en flerdomarprövning. Effektivitetshänsyn talade dock för endomaralternativet. Ett mål kan bli snabbare avgjort om bara en domare deltar eftersom det blir lättare att hitta förhandlingstider och då huvudförhandlingen och överläggningen ofta kan gå snabbare. Förlikningsviljan ansågs av utredningen också öka eftersom handläggningen i ett endomarmål ter sig mindre formell än vid fullsutten rätt. Vid utformningen av domförhetsreglerna, anförde utredningen, måste en avvägning göras mellan de olika skäl som nyss anförts. En given teoretisk utgångspunkt måste därvid vara att inget mål ska avgöras av fler domare än som är motiverat i det enskilda fallet. Utredningen kunde se många fördelar med en ordning där såväl rätten som parterna får möjlighet att påverka sammansättningen och att bästa vägen dit var då rätten och parterna får möjlighet att korrigera varandra. Om en domare anser sig kapabel att döma ensam i ett för svårt mål, borde

parterna alltså, enligt utredningen, ha möjlighet att motsätta sig det och kräva en sammansättning med flera ledamöter. Samtidigt menade utredningen att domaren borde ha vissa möjligheter att avgöra ett mål ensam, trots en parts begäran om fler domare. (SOU 1982:26 s. 173 f.)

Av den proposition som behandlade utredningens förslag framgår att de allra flesta remissinstanserna godtog utredningens förslag att dra gränsen för endomarbehörigheten efter målets beskaffenhet. De flesta godtog också att det borde krävas att rätten och parterna var överens om att målet kan avgöras av en enda domare. Någon remissinstans menade dock att det var främmande för svensk tradition att parterna gavs ett direkt inflytande över rättens sammansättning. Från andra håll framfördes att parterna åtminstone i dispositiva mål borde ha en ovillkorlig rätt till huvudförhandling inför ensamdomare och därmed till ett snabbt avgörande. Vidare uttryckte vissa remissinstanser farhågor för att domaren, om denne fick ett stort inflytande i domförhållningsfrågan, låter en pressad arbetssituation falla utslaget och dömer ensam även då en starkare sammansättning skulle vara befogad från saklig synpunkt. Departementschefen uttalade för sin del att den naturliga medelvägen mellan de åsikter som framförts i frågan var den som utredningen föreslagit, nämligen att rätten och parterna måste vara överens om att målet ska avgöras av en domare. (Prop. 1983/84:78 om ändringar i rättegångsbalken m.m., s. 21 ff.)

Beträffande möjligheten för rätten att hålla huvudförhandling inför ensamdomare mot en eller båda parter vilja fanns vid den tiden denna – bortsett från småmålen – endast inom ramen för reglerna om huvudförhandling i förenklad form och för detta krävdes att saken var uppenbar. Utredningsförslaget godtogs av flera remissinstanser men kritiserades också från många håll. Rekvisitet ”enkel beskaffenhet” ansågs otydligt och skulle ge ett alltför stort utrymme för den enskilde domarens fria skön. Det sades även att risken för återförvisning från högre rätt var betydande.

Departementschefen uttalande att om rätten och parterna inte var överens i domförhetsfrågan riskerade denna att på ett eller annat sätt att komma i fokus i hovrätten efter ett överklagande. Om det inte fanns klara kriterier för i vilka fall tingsrätten var domför med en enda domare, var det möjligt att hovrätten kom till slutsatsen att tingsrätten inte varit domför. Hovrätten var i detta läge skyldig att undanröja tingsrättens dom och återförvisa målet (50 kap. 26 § första stycket och 29 § RB i då gällande lydelse). Departementschefen konstaterade att återförvisningsreglernas utformning skulle tas upp av Rättegångsutredningen i dess fortsatta arbete. I avvaktan på utredningens förslag i denna del förordade departementschefen att endomarkompetensen utvidgades till att gälla i alla tvistemål där det var tillräckligt med hänsyn till målets beskaffenhet att målet avgörs av en enda domare och parterna samtycker till det. Under det fortsatta reformarbetet fick ställning tas till i vad mån man kunde vidga möjligheterna att mot parternas vilja hålla huvudförhandling inför ensamdomare. (Prop. 1983/84:78, s. 24 f.)

Nuvarande bestämmelser om domförhet

De regler som gäller i dag trädde i kraft år 1989. Rättegångsutredningen hade då lämnat slutbetänkandet Översyn av rättegångsbalken 4. Hovrättsfrågor, sammansättningsfrågor m.m. (SOU 1987:46). I betänkandet föreslogs att tingsrätten var domför vid huvudförhandling i tvistemål med en lagfaren domare om rätten ansåg det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtyckte därtill eller målet var av enkel beskaffenhet. Förslaget avvek således i vissa delar från det förslag som presenterats i delbetänkandet 1982.

Utredningen anförde bl.a. att det är tveksamt om det finns sakliga skäl eller ens var lämpligt att ge parterna ett så långtgående inflytande på domförhetsfrågan att de får en oinskränkt rätt att inlägga veto mot endomarhandläggning. Det

kunde inte bortses från att parterna ställningstagande i denna fråga inte alltid dikteras uteslutande av sakliga och rationella överväganden. En part kan av taktiska eller liknande skäl, t.ex. för att fördröja avgörandet, finna det förenligt med sina intressen att motsätta sig ett endomaravgörande trots att det från rent sakliga synpunkter inte finns skäl att kräva en mer kvalificerad sammansättning av tingsrätten. Utredningen noterade att den nya regeln, som trädde i kraft år 1984, till en början hade tillämpats ganska flitigt. Dock hade domstolarna visat en större försiktighet efter två uppmärksammade hovrättsavgöranden där målen återförvisats (se RH 1986:81 I och II). Utredningen var fortfarande av uppfattningen att i fråga om mål av enkel beskaffenhet borde parterna inte ha något bestämmande inflytande på frågan. (SOU 1987:46, s. 179 ff.) Vidare föreslog utredningen ändringar i bestämmelserna om undanröjande och återförvisning som innebar att undanröjande och återförvisning vid bristande domförhet inte längre skulle vara obligatoriskt utan ske endast om felet kan antas ha inverkat på målets utgång.

I propositionen instämde departementschefen inledningsvis i huvuddragen av utredningens förslag vad gäller undanröjande och återförvisning vid bristande domförhet. Departementschefen ansåg det angeläget att minska antalet fall av undanröjande och återförvisning. Hon uttalade att möjligheten till återförvisning skulle tas bort i de fall där tingsrätten och parterna varit överens om att det var tillräckligt med en domare. Lagtekniskt skedde det genom att domförheten för dessa fall knöts till huruvida tingsrätten anser det tillräckligt att målet avgörs av en domare. Departementschefen konstaterade att erfarenheterna av 1984 års domförhetsreform visade att parternas avgörande inflytande på rättens sammansättning kan ge otillfredsställande resultat i vissa fall. I många fall där det inte rådde någon egentlig tvist mellan parterna utan processen närmast hade sin grund i tredska eller bristande betalningsförmåga var det svårt att få besked från parterna om deras inställning i sammansättningsfrågan. I andra fall förekom det enligt departementschefen att den som var part i ett enkelt

mål motsatte sig att det avgjordes av en domare i syfte att fördröja avgörandet. Detta medför misshushållning med rättsväsendets resurser och att avgöranden fördröjs i onödan. Inga vägande invändningar kunde enligt departementschefen riktas mot att mål av det slag hon tagit upp avgjordes av ensamdomare. Departementschefen konstaterade att det var ogörligt att i lagen exakt ange vilka mål som bör kunna handläggas av ensamdomare utan parternas samtycke. Det gällde att se till att regleringen inte medförde att mål som kräver att fler domare deltar i avgörandet handläggs av en domare. Det var också viktigt, uttalade departementschefen, att reglernas utformning inte medförde att ett ökat antal tingsrättsdomar undanröjs av hovrätten på grund av att tingsrätten inte varit domför. Kritiken under remissbehandlingen av Rättegångsutredningens förslag hade i allmänhet sin grund i svårigheter av sådan art. Departementschefen förordade utredningens förslag att det infördes en möjlighet för tingsrätterna att avgöra tvistemål som är av enkel beskaffenhet med en lagfaren domare oavsett vad parterna har för uppfattning i domförhetsfrågan. I specialmotiveringen nämndes som exempel på mål av enkel beskaffenhet att det av handlingarna verkar framgå att svarandens inställning har mer att göra med betalningssvårigheter än med sakliga invändningar mot kravet liksom sådana förmögenhetsrättsliga mål där det är fråga om någorlunda lättillämpade rättsregler, exempelvis vardagliga mål inom köprätten och avtalsrätten och där bevisningen inte är omfattande. Även många mål om skadeståndsanspåk mot hyresgäst, krav på betalning av hyra och yrkanden om förpliktande att avflytta på grund av underlåtenhet att betala hyra, som vid tiden för propositionen handlades vid fastighetsdomstol, torde vara av enkel beskaffenhet. Det låg enligt departementschefen i sakens natur att mål som rör stora värden ofta är mer komplicerade och av den anledningen inte kan avgöras av en enda domare med stöd av den nu aktuella regeln. (Prop. 1988/89:95 om ändringar i rättegångsbalken m.m., s. 59 f. och 75 f.)

Bestämmelserna i 1 kap. 3 a § tredje stycket RB är genom hänvisningar också tillämpliga i andra måltyper, t.ex. i familjemål (14 kap. 17 § äktenskapsbalken och 20 kap. 1 § föräldrabalken). Enligt 14 kap. 17 § äktenskapsbalken ska tingsrätten, vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll, bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän, om inte annat följer av 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Den regeln gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång. Enligt 20 kap. 1 § föräldrabalken tillämpas 14 kap. 17 § äktenskapsbalken också i ett antal måltyper enligt föräldrabalken, bl.a. om vårdnad, boende, umgänge och underhåll. Mål om underhållsbidrag är enligt vad departementschefen angav inte sällan så enkla att de bör kunna avgöras av en domare oavsett om parterna samtycker till det, medan däremot tvistiga vårdnadsmål i regel inte bör avgöras av en lagfaren domare utan parternas samtycke (prop. 1988/89:95, s. 75 f.).

Ytterligare hänvisningar till RB:s regler om endomarbehörighet finns i 54 § tredje stycket 1 marknadsföringslagen (2008:486), 8 kap. 8 § tredje stycket konkurrenslagen (2008:579) och 2 kap. 5 § första stycket lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar. En bestämmelse liknande den i 1 kap. 3 a § tredje stycket RB finns också i 2 kap. 4 § andra stycket lagen om mark- och miljödomstolar. Några specifika förarbetsuttalanden beträffande dessa måltyper om vad som avses med mål av enkel beskaffenhet torde inte föreligga. I departementspromemorian Patent- och marknadsdomstol (Ds 2014:2) lämnas förslag om att bestämmelserna i marknadsföringslagen och konkurrenslagen upphävs och inarbetas i den föreslagna lagen om patent- och marknadsdomstolar. Promemorian har remitterats och förslaget bereds i Regeringskansliet.

Bestämmelser i tingsrättsinstruktionen om vilka domare som får sitta i rätten vid tresits

Av tingsrättsinstruktionen (förordning [1996:381] med tingsrättsinstruktion) framgår vilka kategorier av domare som får sitta i rätten när tingsrätten är domför med tre lagfarna domare. Enligt 22 § första stycket ska ordföranden vara ordinarie domare i tingsrätten eller av regeringen för viss tid anställd lagman eller chefsrådman. Om det behövs får hovrätten förordna en ordinarie domare i hovrätten eller i en annan tingsrätt att tjänstgöra som ordförande. Av andra stycket framgår att minst en ytterligare ledamot ska 1) vara eller ha varit ordinarie domare, 2) vara eller ha varit av regeringen för viss tid anställd lagman eller rådman, 3) vara hyresråd, 4) vara hovrättsassessor eller kammarrättsassessor eller 5) ha tjänstgjort som adjungerad ledamot i hovrätt eller kammarrätt i minst ett år och bedömts vara lämplig att anställa som assessor. Tingsfiskaler får delta i rätten om det inte är fråga om handläggning av sådana mål och ärenden som kräver särskild erfarenhet. Om det finns särskilda skäl får dessutom lagmannen förordna en tingsnotarie eller en notariemeriterad beredningsjurist som bedöms ha tillräcklig erfarenhet och i övrigt är lämplig att delta i rätten vid enstaka tillfällen.

2.2 Domstolsverkets processgrupp

Domstolsverkets arbetsgrupp för processrättsliga frågor inrättades genom ett beslut av Domstolsverket år 1999. Arbetsgruppens uppgift var att fånga upp idéer från verksamheten och utreda dessa. Arbetsgruppen föreslog i sin andra promemoria att rätten som huvudregel vid huvudförhandling i dispositiva tvistemål ska bestå av en lagfarna domare (Promemoria II 2000-10-12). Det skulle enligt förslaget finnas möjlighet att förstärka rätten med ytterligare två lagfarna domare om det finns skäl för det.

Arbetsgruppen anförde att sammansättningen med tre domare är resurskrävande och därför bör reserveras för de relativt få mål som verkligen behöver den extra genomlysning som en tredomarsammansättning erbjuder. Det konstaterades att inte sällan är det bara en av parterna i dispositiva mål som samtycker till en endomarsammansättning. Det kunde ibland misstänkas att den part som kräver att målet avgörs av tre domare har ett intresse av att förhala processen. Detta leder i de flesta fall till att domaren sätter ut målet till tresits. Arbetsgruppen ansåg att detta inte är ett bra utnyttjande av begränsade resurser och att skälet till en kvalificerad sammansättning bör vara målets beskaffenhet och inte parternas uppfattning i sammansättningsfrågan. Det anfördes när det gäller målets omfattning att mycket vidlyftiga mål även med en ändrad bestämmelse bör avgöras av tre domare. Som en tumregel nämndes att ett mål med längre huvudförhandlingstid än två dagar bör avgöras av mer än en domare. Dock var det inte enbart förhandlingstiden som skulle avgöra detta eftersom det kan finnas mål med omfattande och svåröverskådlig skriftlig bevisning som kräver tresits. När det gäller målens juridiska svårighetsgrad nämndes i promemorian som exempel på mål i vilka det är rimligt att anse det tillräckligt med en domare mål som rör frågor om en viss bristfällighet utgör ett fel i köplagens mening, om en viss tidsutdräkt kan kvalificeras som ett dröjsmål eller om en viss åtgärd har brutit en preskriptionstid som löper. Som exempel på verkligt komplicerade rättsliga bedömningar nämndes vissa frågor om hur allmänna civilrättsliga regler ska tillämpas på nya företeelser inom affärs- eller kreditlivet och frågor där det kan bli aktuellt att tillämpa flera länders rättsordningar. I många sådana mål fanns det enligt promemorian skäl att ha en sammansättning med tre domare. Promemorian har inte remitterats och förslaget har inte lett till lagstiftning.

2.3 Målutredningen

Målutredningen gjorde bedömningen i sitt betänkande Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol (SOU 2010:44 s. 305 ff.) att det bör överlåtas på tingsrätten att, mot bakgrund av målets beskaffenhet och det som parterna har anfört, avgöra när rätten vid huvudförhandling i tvistemål ska bestå av en respektive tre lagfarna ledamöter. Målutredningen lämnade emellertid inga författningsförslag. Utredningen resonerade även kring ett alternativ eller ett komplement till en sådan ordning som innebar att beloppsgränsen höjdes för vad som utgör mål om mindre värden men kunde inte förorda en sådan förändring i syfte att åstadkomma en förändrad domförhållningsregel.

I betänkandet konstaterades att en ordning med ensamdomare har stora fördelar genom att den främjar snabbheten i förfarandet. Att tingsrätten består av tre lagfarna ledamöter innebär i praktiken i många fall att avgörandet försenas med ett antal månader. Det ifrågasattes om det var rimligt och ändamålsenligt att parternas uppfattning om sammansättningen får avgörande betydelse eftersom de inte sällan har olika intressen och därmed olika uppfattningar i frågan. Med en mer flexibel ordning skulle parternas olika intressen kunna beaktas i större utsträckning än vad som är fallet i dag. Det skulle också generellt sett kunna bidra till ett bättre resursutnyttjande och snabbare avgöranden. Det ansågs att tingsrätten borde ha goda förutsättningar att göra en sakligt sett korrekt bedömning av vad målets beskaffenhet kräver. Risken att rätten skulle låta sig påverkas av ovidkommande hänsyn, såsom arbetssituationen på domstolen, bedömdes som begränsad.

Enligt Målutredningens bedömning borde det alltså överlåtas på tingsrätten att, mot bakgrund av målets beskaffenhet och det som parterna har anfört, avgöra när rätten vid huvudförhandling i tvistemål ska bestå av en respektive tre lagfarna ledamöter.

Betänkandet har remissbehandlats. Ett antal remissinstanser har tillstyrkt eller har inte haft någon erinran mot förslaget, bl.a.

alla tingsrätter som betänkandet remitterats till utom en samt Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge och Arbetsgivarverket. Domareförbundet ställde sig bakom utredningens förslag att det bör ankomma på tingsrätten att mot bakgrund av målets beskaffenhet och det som parterna har anfört avgöra när rätten vid huvudförhandling i tvistemål ska bestå av en respektive tre ledamöter men gjorde vissa reservationer. Domareförbundet anförde mot bakgrund av detta att bestämmelsen borde få den utformningen att tvistemål alltså som huvudregel ska bestå av tre domare med undantag för fall då rätten med hänsyn till målets beskaffenhet och omfattning och vad parterna anfört anser det tillräckligt med en domare.

Ett antal remissinstanser, bl.a. JO, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland, Örebro tingsrätt, Kammarkollegiet, Lunds universitet, Arbetsdomstolen, Advokatsamfundet, Svenskt Näringsliv och TCO avstyrkte förslaget. Svea hovrätt ansåg att förslaget bör övervägas ytterligare.

JO anförde att genom EMR-reformen har lagstiftaren markerat att tyngdpunkten i rättskipningen ska ligga i tingsrätten och att hovrättens arbete bör koncentreras till att granska tingsrättens avgöranden. JO anförde vidare att genom reformen har det blivit ännu viktigare än tidigare att tingsrättens avgörande är välgrundat, men även att parterna upplever att de har fått en kvalificerad och korrekt prövning av tvisten. Ändrade sammansättningsregler kunde enligt JO medföra ett minskat förtroende för rättsväsendet. Advokatsamfundet anförde att det är av yttersta vikt att tingsrätternas domar och beslut föregås av en grundlig och kvalificerad prövning av saken i varje mål. För det allmänna rättsmedvetandet och tilltron till domstolarna är det viktigt att samtliga inblandade parter känner att varje mål har prövats på bästa och rättssäkraste sätt, oavsett tvisteföremålets art och värde. Det finns även en risk, menade samfundet, att den föreslagna bestämmelsen kan komma att användas för att reglera arbetssituationen på tingsrätterna. Advokatsamfundet ansåg att

det bör vara uteslutet att i ett dispositivt tvistemål låta rätten bestå av en domare om parterna är ense om att rätten bör bestå av tre domare.

Några remissinstanser, bl.a. Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Kammarkollegiet och Jusek ansåg att gränsen för småmål kan höjas till i vart fall ett basbelopp.

2.4 Domarlagsutredningen

Sammansättningsfrågorna har även behandlats av Domarlagsutredningen. I betänkandet En reformerad domstolslagstiftning (SOU 2011:42) föreslog utredningen bl.a. ändringar i bestämmelserna om rättens sammansättning i tvistemål.

I betänkandet föreslog domarlagsutredningen en ny lag om domstolar och domare. Lagen ska enligt förslaget innehålla bl.a. grundläggande bestämmelser om domarbehörighet, dvs. vilka befattningar som medför behörighet att döma i domstol och vilka krav på medborgarskap, kunskapsprov m.m. som utgör en förutsättning för sådan befattning. Genom förslaget införs alltså en grundläggande lagreglering för vissa domarbefattningar som enligt den nuvarande ordningen är reglerad endast i förordning.

När det gäller rättens sammansättning föreslogs att bestämmelserna om vilka olika kategorier av lagfarna domare som rätten ska vara sammansatt av, som i dag finns i bl.a. 22 § tingsrättsinstruktionen, också ska framgå av lag. Det föreslogs därför att det i en ny bestämmelse, 1 kap. 5 § RB, införs lagregler om tingsrättens sammansättning. I tingsrätt ska enligt förslaget, om flera lagfarna domare ingår i rätten, i vart fall rättens ordförande vara ordinarie domare i tingsrätten. Dessutom ska ytterligare en domare vara eller ha varit ordinarie domare, hyresråd eller assessor. Det ska dock finnas en möjlighet för domstolen, om det finns särskilda skäl, att till rättens ordförande

förordna den som har varit ordinarie domare i domstolen eller den som är ordinarie domare i en annan domstol av samma slag. I betänkandet anfördes att en naturlig utgångspunkt är att om flera lagfarna domare samtidigt ingår i rättens sammansättning så bör i vart fall rättens ordförande vara ordinarie domare i den aktuella domstolen, som huvudregel.

Vad gäller notarier och sådana som tidigare haft anställning som notarie ska de enligt den föreslagna lagen kunna förordnas att i tingsrätt döma i mål vid enstaka tillfällen om det föreligger särskilda skäl och om det ingår flera lagfarna domare i tingsrättens sammansättning. Utredningen anförde att notarier och beredningsjurister inte bör utgöra något normalt inslag i tingsrätternas tresitsar men att det kan finnas situationer där det är acceptabelt att en notarie eller en notariemeriterad beredningsjurist utgör den tredje domaren. Som exempel på särskilda skäl nämndes utbildningsaspekten och de fall där målet är sådant att det kan ifrågasättas om det egentligen behöver ingå tre domare i sammansättningen.

Betänkandet har remitterats. Remissutfallet är blandat när det gäller utredningens förslag att domstolen till rättens ordförande ska kunna förordna endast den som har varit ordinarie domare i domstolen. I övrigt har remissmottagandet i denna del varit positivt. Betänkandet bereds i Regeringskansliet.

2.5 EMR-utredningen

EMR-utredningen hade i uppdrag att undersöka om EMR-reformen inneburit att parterna i ökad utsträckning begär att tvistemål i tingsrätt ska avgöras av tre domare och överväga om det fanns skäl att förändra nuvarande ordning i detta hänseende. Som bakgrund angavs att Målutredningen i sitt betänkande ansett att tingsrätten i större utsträckning själv ska avgöra frågan om rättens sammansättning i tvistemål.

Utredningen konstaterade i betänkandet En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93) att vad som

framkommit genom statistik och uppgifter från domstolarna och advokaterna spretar åt olika håll. Även om det på vissa håll verkade finnas en ökad tendens att begära tresits var detta inte en generell och tydlig utveckling över hela landet. Därtill kommer att statistiken över antalet avgjorda tvistemål med tre domare endast visade en marginell ökning. Trots att en koppling till EMR-reformen sannolikt kunde göras på de ställen där en ökning hade märkts gick det inte att med säkerhet säga att detta enbart berodde på de nya bestämmelserna. Utredningen anförde vidare att det sannolikt finns andra bidragande orsaker. Det hade, främst från de större tingsrätterna, framhållits att tresitsarna är avsevärt mer resurskrävande än statistiken utvisar. Statistiken visar bara antalet mål som har avgjorts av tre domare och säger ingenting om i vilken utsträckning som huvudförhandlingar har bokats med tre domare. I de fall där parterna kommer överens kort före eller vid själva huvudförhandlingen har domstolen fått reservera tre domare som annars kunde ha utnyttjats för andra uppgifter. Tresitsar utgör alltså enligt utredningen ett bemanningsproblem som sträcker sig vida utöver de mål som slutligt avgörs med tre domare. Detta är en bidragande orsak till de mycket långa väntetiderna för huvudförhandlingar med tre domare.

Utredningen konstaterade att frågan om domförhållningen i tvistemål är viktig för effektiviteten, kostnaderna och snabbheten och således av betydelse både för parterna och för staten. Utredningen anförde också att bestämmelserna på många håll anses svårtillämpade. Det innebär sannolikt att domstolarna i en del fall inte beslutar om ensamdomare mot en parts begäran om tresits, för att inte riskera återförvisning. Naturligtvis påverkar allt detta arbetsläget i ett längre perspektiv. Det är inte heller det bästa sättet att utnyttja domstolarnas begränsade resurser. Utredningen konstaterade att den nuvarande ordningen uppenbarligen inte är tillfredsställande och att det fanns anledning att överväga en mer nyanserad utformning av domförhållningsbestämmelserna.

Utredningen började med att ställa frågan om huvudregeln bör vara att tvistemål vid huvudförhandling avgörs av en ensam domare eller av en juristkollegial sammansättning samt vilket inflytande parterna ska ha på denna fråga. Utredningen uttalade att det är av största vikt att tingsrätterna även framöver kan erbjuda en tvistelösning som innebär en kvalificerad prövning av varje enskilt mål och med bibehållet förtroende hos parterna. Detta gäller inte minst med tanke på att parterna efter tingsrättens prövning inte automatiskt kan räkna med att få en fullständig överprövning i hovrätten. Även om det finns skäl från effektivitets- och resurssynpunkter som talar för ensamdomare är det enligt utredningen svårt att därutöver hitta övertygande argument för en förändring som gör ensamdomaralternativet till en huvudregel som det ligger i rättens hand att ensam bestämma om. En sådan förändring framstår enligt utredningen således inte som rätt väg att gå. Tingsrätterna måste även i fortsättningen kunna erbjuda flerdomarsammansättning i stor utsträckning.

Utredningen föreslog att bestämmelserna om tingsrättens domförhet i dispositiva tvistemål ändras så att om ett mål inte kan avgöras av en domare ska det avgöras av två domare, om inte målet med hänsyn till sin omfattning eller beskaffenhet bör prövas av tre lagfarna domare. Ifråga om förutsättningarna för endomarbehörighet föreslås ingen förändring. Utredningen hade en förebild för sitt förslag om tvådomarsits i en reservation till Rättegångsutredningens slutbetänkande (SOU 1987:46). EMR-utredningen anförde att tanken med förändringen emellertid inte var att ändra vad som enligt nuvarande ordning är att anse som mål av enkel beskaffenhet. Vad som framgår av praxis och tidigare lagförarbeten i detta avseende skulle alltså alltjämt gälla. Den föreslagna regelns utformning innebär enligt utredningens uppfattning att frågan om rättegångsfel och återförvisning av det skålet att rättens sammansättning inte varit tillräckligt kvalificerad sällan eller aldrig kommer att ställas på sin spets. I vart fall gäller detta den egentliga nyheten i bestämmelsen, nämligen valet mellan två eller tre domare.

Utredningen föreslog vidare att tingsfiskaler inte ska kunna delta som ledamot vid huvudförhandling i tvistemål med tre domare i rätten. I tredomarmålen ska förutom en ordinarie domare i hovrätten eller i en annan tingsrätt, även den som har varit ordinarie domare av hovrätten kunna förordnas att tjänstgöra som ordförande. Beträffande tvådomarmålen föreslår utredningen att det införs en ny bestämmelse som innebär att för tvådomarmålen ska ordföranden vara ordinarie domare i tingsrätten eller för viss tid anställd lagman eller chefsrådmann i tingsrätten. Om det behövs får hovrätten förordna en ordinarie domare i hovrätten eller i en annan tingsrätt eller den som har varit ordinarie domare att tjänstgöra som ordförande. Den andre ledamoten ska antingen 1) vara eller ha varit ordinarie domare, 2) vara eller ha varit av regeringen för viss tid anställd lagman eller rådmann, 3) vara hyresråd, 4) vara hovrättsassessor eller kammarrättsassessor, 5) ha tjänstgjort som adjungerad ledamot i hovrätt eller kammarrätt minst ett år och bedömts vara lämplig att anställas som assessor, eller 6) vara tingsfiskal. Tingsnotariers och beredningsjuristers deltagande i juristkollegial sammansättning föreslogs tas bort.

Betänkandet har remissbehandlats. En majoritet av remissinstanserna är kritiska till förslaget om ändrade sammansättningsregler till en sammansättning med två domare. Bland dessa finns de flesta hovrätter, ett flertal tingsrätter, bl.a. Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Lunds tingsrätt och Göteborgs tingsrätt samt Domstolsverket. Den återkommande invändningen i dessa yttranden är främst önskemål om att istället låta tingsrätterna själva få avgöra antalet ledamöter (jfr Målutredningens förslag) och att det ska handla om en eller tre domare i sammansättningen. Det anförs bl.a. av JO att tiden nu borde vara mogen för att ta ett sådant steg. Bland de remissinstanser som tillstyrker förslaget finns Malmö tingsrätt och Sveriges Advokatsamfund. Några remissinstanser, bland andra Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet och Svenskt Näringsliv, är kritiska till att huvudregeln blir två

och inte tre domare vid avgörande efter huvudförhandling. Ett antal remissinstanser, bl.a. flera hovrätter och Advokatsamfundet tillstyrker eller förklarar sig inte ha någon erinran mot att möjligheten att notarier förordnas att delta i en tresits tas bort. Däremot avstyrker en majoritet av remissinstanserna förslaget som innebär att tingsfiskaler inte ska få delta vid tredomarsammansättningen.

3 Ökad endomarbehörighet

3.1 Slutsatser om EMR-reformen

Rättegångsreglerna i allmän domstol ska vara ändamålsenliga. De ska möjliggöra att mål och ärenden kan avgöras med hög kvalitet och inom rimlig tid. Regelverket ska vara flexibelt så att handläggningen kan anpassas till behoven i det enskilda fallet. På så sätt kan en effektiv domstolsprövning uppnås utan att kraven på rättssäkerhet åsidosätts. Detta var också en av grundtankarna bakom reformen En modernare rättegång, som trädde i kraft år 2008.

En förändring av förutsättningarna för endomarbehörighet vid huvudförhandling i tvistemål i tingsrätt har övervägts flera gånger tidigare. En ny omständighet som inte tidigare beaktats är vilka slutsatser som kan dras av effekterna av EMR-reformen, genom vilken det bl.a. infördes ett generellt krav på prövningstillstånd i hovrätt för alla tvistemål. I EMR II-betänkandet konstateras bl.a. följande. EMR-reformen har fallit mycket väl ut. Den modernare tekniken har kommit till stor nytta i domstolsprocessen. Handläggningen kan i dag anpassas bättre efter vad som behövs i det enskilda fallet. Hovrättens överprövande roll i instansordningen har tydliggjorts. Det har därmed skapats en smidigare och snabbare domstolsprocess. Rättssäkerheten är väl tillgodosedd. Det övergripande syftet med att skapa en modernare rättegång i allmän domstol som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning har alltså uppfyllts. (SOU 2012:93 s. 265.)

När det gäller tillämpningen av prövningstillståndsregleringen framhåller utredningen att förarbetena till systemet har en generös inställning. Det är viktigt att hovrätterna fortlöpande följer upp tillämpningen. Det är positivt att utvecklingen i fråga om andelen beviljade prövningstillstånd går i rätt riktning. På de flesta håll syns en generösare tillämpning och för någon hovrätt noteras en kraftig ökning. Detta, menar utredningen, är en tillfredsställande utveckling. Utredningen konstaterar sammanfattningsvis att tillämpningsproblem endast har förekommit i mindre avseenden och i ett inledande skede av reformen beträffande reglerna om prövningstillstånd. Regleringen är alltså tillräckligt tydlig och behöver för närvarande inte förtydligas eller förändras. (SOU 2012:93 s. 226.)

De flesta remissinstanser har instämt i eller inte haft några invändningar mot utredningens slutsatser. EMR-reformen förefaller alltså ha fallit väl ut när det gäller reglerna om prövningstillstånd. Rättssäkerheten vid hovrättens överprövning är tillgodosedd.

3.2 Snabbare avgöranden och med hög kvalitet

Bedömning: Tyngdpunkten i processen ska ligga i tingsrätten. Huvudregeln bör därför alltjämt vara att tingsrätten är domför med tre domare vid huvudförhandling i tvistemål. Inget mål bör dock avgöras av fler domare än vad som är motiverat i det enskilda fallet. En mer ändamålsenlig ordning bör tillskapas där domförheten avgörs av målets karaktär.

Skälen för bedömningen: Det är viktigt att tingsrätterna kan erbjuda en tvistlösning som innebär en kvalificerad prövning av varje enskilt mål och som är ägnad att upprätthålla allmänhetens och parternas förtroende för rättskipningen. I detta ligger också att avgörandet måste meddelas inom rimlig tid. Mot bakgrund av

att tyngdpunkten i processen ska ligga i tingsrätten är det naturligt att tingsrätten ska ha en kvalificerad sammansättning när det är motiverat. Systemet med tredomarsammansättning är väl inarbetat och har många fördelar, såväl under förhandlingen som under överläggningen. Något alternativ till bestämmelsen om tresits för flerdomarsammansättning bör därför inte läggas fram. Väntetiden på huvudförhandling med tre domare medför emellertid ofta en betydande försening av målets avgörande. Om domstolarna inte kan leva upp till parternas berättigade anspråk på ett avgörande inom rimlig tid kan det medföra att allmänhetens förtroende för den dömande verksamheten sjunker.

Samtidigt som ett kvalificerat tvistemål ska avgöras av en kvalificerad sammansättning domare, måste ambitionen också vara att mål inte avgörs av fler domare än vad som är motiverat i det enskilda fallet. Att tingsrätten består av tre lagfarna ledamöter i stället för av en innebär, som nyss anförts, i många fall att avgörandet försenas med ett antal månader. Det är därför angeläget att tresitssammansättningen inte används i andra fall än när detta är motiverat utifrån målets omfattning och svårighetsgrad. Med dagens reglering har parterna i många fall ett bestämmande inflytande i domförhetsfrågan. EMR-utredningen konstaterade visserligen att det inte med säkerhet går att säga att antalet begärda tresitar har ökat efter EMR-reformen. Samtidigt framgår det av betänkandet att tresitsarna kan vara avsevärt mer resurskrävande än statistiken utvisar eftersom statistiken inte utvisar i vilken utsträckning som huvudförhandlingar har bokats med tre domare. I de fall där parterna kommer överens kort före eller vid själva huvudförhandlingen har domstolen fått reservera tre domare som annars kunde ha utnyttjats för andra uppgifter. Tresitsar utgör enligt EMR-utredningen alltså ett bemanningsproblem som sträcker sig utöver de mål som slutligt avgörs med tre domare. Detta är en bidragande orsak till de mycket långa väntetiderna för huvudförhandlingar med tre domare.

På många håll har också bestämmelsen om rättens sammansättning vid huvudförhandling i dispositiva tvistemål ansetts svårtillämpad. Det är framför allt rekvisitet att målet ska vara av ”enkel beskaffenhet” som har vållat bekymmer. Detta har fått till följd att domstolarna, för att inte riskera att målet återförvisas från hovrätten efter ett överklagande, i en del fall inte beslutar om ensamdomare mot en parts begäran om tre domare trots att det med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad hade varit tillräckligt med en domare. Detta har konstaterats av såväl Målutredningen som EMR-utredningen.

Sammanfattningsvis medför dagens ordning där parterna har ett stort inflytande över domförhetsfrågan att fler tvistemål än nödvändigt avgörs av tre domare. En sådan ordning innebär dåligt utnyttjande av domstolarnas resurser och onödigt långa väntetider för parterna. Dagens bestämmelser bör mot denna bakgrund ses över. Ambitionen är att skapa en ordning där mål som kräver en kvalificerad sammansättning avgörs av tre domare samtidigt som mål inte prövas av fler domare än vad som är motiverat i det enskilda fallet. I det följande analyseras två alternativ för att åstadkomma detta. Det ena alternativ som analyseras är en höjning av den beloppsgräns som gäller för mål där värdet av vad som yrkas uppenbart inte överstiger hälften av ett basbelopp, s.k. FT-mål. Det andra alternativ som analyseras är en förändring av domförhetsregeln i 1 kap. 3 § a tredje stycket RB.

3.3 En höjning av beloppsgränsen för s.k. FT-mål?

Bedömning: Någon höjning av beloppsgränsen för vad som utgör FT-mål bör inte införas i syfte att åstadkomma en ordning där fler mål avgörs av en domare.

Skälen för bedömningen: Som nämnts ska i dag tingsrätten som regel vid huvudförhandling bestå av en lagfaren domare i s.k. FT-

mål (1 kap. 3 § d RB). En höjning av beloppsgränsen skulle leda till att fler tvistemål avgjordes av en domare. I dag ligger gränsen på ett halvt prisbasbelopp. Exakt var gränsen bör sättas kan naturligtvis diskuteras. I sammanhanget måste emellertid beaktas att klassificeringen av mål som FT-mål har betydelse inte bara för frågan om rättens sammansättning. Klassificeringen har också betydelse för frågor om forum, rättegångskostnader och rättshjälp (10 kap. 8 § och 18 kap. 8 a § RB samt 11 § 4 rättshjälpslagen [1996:1619]). En större höjning av beloppsgränsen för FT-mål bör inte genomföras utan en noggrann analys av om reglerna om rättegångskostnader och rättshjälp behöver förändras. I annat fall skulle eventuellt möjligheten att få ersättning för rättegångskostnader och att få rättshjälp bli alltför begränsad i förhållande till tvisteföremålets värde. En förändring av ersättningsreglerna skulle å andra sidan leda till att skillnaderna mellan FT-mål och övriga dispositiva tvistemål blev mindre, vilket inte vore önskvärt. Det redovisade talar emot alternativet att höja beloppsgränsen för vad som utgör ett FT-mål. En beloppsgräns är vidare ett något trubbigt instrument. Även om tvisteföremålets värde kan ha en koppling till målets komplexitet, och därmed till behovet av en särskilt kvalificerad sammansättning, är så inte alltid fallet. Även detta talar emot att välja en sådan lösning.

Sammantaget görs bedömningen, i likhet med vad Målutredningen uttalat, att en förändring av beloppsgränsen för FT-mål inte bör genomföras i syfte att åstadkomma en förändring av rättens domförhet.

3.4 Målets karaktär ska avgöra domförheten

<p>Förslag: Domförhetsregeln i 1 kap. 3 a § tredje stycket RB ändras så att tingsrätten är domför vid huvudförhandling med en lagfaren domare om det med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad är tillräckligt att rätten består av en domare.</p>
--

Skälen för förslaget

Utgångspunkter

I de komplicerade och omfattande tvistemålen råder det inte något tvivel om att de bör handläggas av tre domare. Dessa mål vållar inte gränsdragningsproblem i fråga om domförheten. Det finns också enkla mål, där det inte råder någon tvekan om att de är av enkel beskaffenhet, som inte heller medför någon svårighet i detta avseende.

Däremot förekommer ett antal mål i en mellankategori där det inte är givet vilken sammansättning rätten bör ha. Det kan handla om mål av skiftande slag. Parterna kan vara såväl privatpersoner som näringsidkare och tvisteföremålets storlek kan variera. Ett sådant mål kan ofta hanteras av en domare men kan ibland kräva tre domare med hänsyn till de grunder, invändningar, bevisning eller rättsfrågor som är aktuella i målet. Den nuvarande ordningen medför dock ofta att den kvalificerade sammansättningen med tre lagfarna ledamöter används trots att detta inte kan anses sakligt befogat med hänsyn till målets beskaffenhet. En orsak till det torde i många fall vara att någon av parterna motsätter sig endomarbehörighet trots att det inte är motiverat av sakliga skäl.

En ordning med ensamdomare när detta är tillräckligt medför stora fördelar genom att den främjar snabbheten i förfarandet och motverkar onödigt höga rättegångskostnader. En snabbare domstolsprocess har stor betydelse för parterna, inte minst för den som har ett berättigat anspråk.

Parternas bestämmande inflytande över domförhetsfrågan tas bort

Att en part har ett sådant bestämmande inflytande över domförhetsfrågan som när det gäller tingsrättens sammansättning vid huvudförhandling i tvistemål är mycket ovanligt. Det finns inte någon annan domförhetsregel, vare sig i

rättegångsbalken, lagen (1996:242) om domstolsärenden eller förvaltningsprocesslagen (1971:291) som är utformad på det sättet. Ett i praktiken inte så vanligt exempel finns dock i 12 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen där part ges rätt att avstå jurymedverkan i ett tryckfrihetsmål. Det kan också nämnas att parterna i ett skiljeförfarande får bestämma hur många skiljemännen ska vara. En viktig skillnad mellan ett skiljeförfarande och en process i allmän domstol är dock att parterna själva betalar skiljemännen och på ett annat sätt disponerar över tidsplaneringen.

De förtroendespekter som ligger i att en part har inflytande över frågan om domstolens sammansättning ska givetvis inte underskattas. Det är dock svårt att se att det intresset skulle vara så mycket starkare i ett tvistemål än i ett mål av annat slag, t.ex. ett brottmål om ett allvarligt brott. Det står också klart att denna möjlighet till partsinflytande kan missbrukas vilket kan innebära olägenheter och onödig tidsutdräkt för motparten samt misshushållning med rättsväsendets resurser. Den omständigheten att parterna disponerar över tvisteföremålet medför inte att de automatiskt bör få disponera över förfarandereglerna.

Det har framhållits att det finns en risk med att låta tingsrätten avgöra sammansättningsfrågan utan parts medbestämmande, nämligen att rätten skulle låta sig påverkas av ovidkommande hänsyn, t.ex. arbetssituationen på domstolen. Mot detta kan anföras att rättsordningen bygger på att domare, utan att ta ovidkommande hänsyn, ska kunna fatta beslut av skiftande karaktär och som kan få mycket stora konsekvenser för enskilda. Denna grundtanke i rättsordningen bör också ha genomslag i frågan om hur tingsrättens domförhet ska avgöras.

Det bestämmande inflytande som dagens bestämmelser ger part i fråga om domförhet bör mot bakgrund av det redovisade tas bort. Det bör istället vara rätten som helt disponerar frågan om domförhet. Detta innebär naturligtvis inte att parternas uppfattning i domförhetsfrågan saknar betydelse. Rätten bör givetvis inhämta parternas synpunkter och argumentation i

frågan innan beslut fattas. Ur ett förtroendeperspektiv är det viktigt att rätten vid behov kan motivera sitt ställningstagande för parterna.

Målets omfattning och svårighetsgrad bör avgöra domförheten

Domförheten ska avgöras efter vad som är motiverat i det enskilda målet. Denna utgångspunkt hade redan Rättegångsutredningen. Vad som framför allt bör få betydelse är dels målets omfattning, dels målets svårighetsgrad. Även detta var något som Rättegångsutredningen lyfte fram i sitt ursprungliga förslag. Rättssäkerhetsskäl talar för tredomarsammansättning om målet är omfattande eller kräver svåra rättsliga överväganden. Om det finns ett prejudikatintresse i målet kan det också motivera tredomarsammansättning. Samtidigt finns många mål där det är fullt tillräckligt med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad att det avgörs av en domare.

Vissa av de uttalanden som gjordes i förarbetena till den nu gällande lydelsen av bestämmelsen om när endomarbehörighet föreligger på grund av målets beskaffenhet, kan föra tanken till att saken måste vara i det närmaste uppenbar (prop. 1998/89:95, s. 75). Utrymmet för att avgöra mål med en domare bör dock inte vara så begränsat att det i princip endast skulle handla om fall då utgången i målet i praktiken är given på förhand. Tvärtom bör även många i egentlig mening tvistiga mål kunna avgöras av en domare när en tredomarsammansättning inte är motiverad med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad. Lagstiftningen bör utformas så att detta blir tydligt för parter och andra intressenter. Bestämmelsen i 1 kap. 3 a § tredje stycket RB bör ändras i enlighet med det anförda. Förändringen bör, med undantag för familjemålen vilka berörs särskilt nedan, få genomslag även i de andra författningar där det för rättens domförhet finns en hänvisning till RB:s bestämmelse, jfr 54 § tredje stycket 1 marknadsföringslagen (2008:486), 8 kap. 8 §

tredje stycket konkurrenslagen (2008:579) och 2 kap. 5 § första stycket lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar. Bestämmelsen i 2 kap. 4 § andra stycket lagen om mark- och miljödomstolar bör ändras i konsekvens med detta.

En annan fråga som är relevant är om förslaget kan medföra en ökad risk för undanröjande och återförvisning efter ett överklagande till hovrätten på grund av att rätten inte varit domför. Eftersom tingsrätten har att göra en bedömning i frågan, går det inte att helt utesluta att högre rätt även i framtiden kan undanröja en tingsrätts dom efter att ha funnit att tingsrätten inte varit domför. Frågan om bristande domförhet torde normalt endast aktualiseras i hovrätten om det finns anledning att rikta några formella invändningar mot tingsrättens handläggning vid huvudförhandlingen. Återförvisning blir i dessa fall endast aktuellt om hovrätten kommer till slutsatsen att felet inverkat på målet utgång och inte utan väsentlig olägenhet kan avhjälpas i hovrätten. Risken för återförvisning bör inte bli större med den föreslagna ordningen än vad den är i dag.

Domförheten i familjemålen ändras inte

Bestämmelsen i 1 kap 3 a § tredje stycket RB är också tillämplig i familjemål (14 kap. 17 § äktenskapsbalken och 20 kap. 1 § föräldrabalken). Huvudregeln är som nämnts i dessa fall en lagfaren domare och tre nämndemän. Enligt förarbetsuttalanden bör tvistiga vårdnadsfall inte avgöras av en lagfaren domare utan parternas samtycke (prop. 1988/89:95, s. 75).

Rätten kan i dag avgöra sin sammansättning vid huvudförhandling i familjemål utan parternas samtycke om målet är av enkel beskaffenhet. Bestämmelsen som den är utformad vållar inte några praktiska problem eller tillämpningssvårigheter (SOU 2012:49, Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan, s. 156). I dessa mål fungerar således bestämmelsen väl som den ser ut i dag. Dessa mål skiljer sig också från de dispositiva tvistemålen till sin karaktär och det

finns ofta anledning att lägga särskild vikt vid parternas inställning i fråga om rättens sammansättning. De skäl som talar för en förändring för tvistemålen i övrigt gör sig alltså inte gällande för dessa mål. Reglerna om rättens sammansättning för familjemål bör därför lämnas oförändrade. Dessa mål bör alltså inte omfattas av ändringsförslagen i 1 kap. 3 a § rättegångsbalken i denna promemoria. Lagtekniskt bör detta ske genom att tingsrättens domförhet i dessa mål regleras i äktenskapsbalken utan någon hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser.

3.5 En kvalificerad kollegial sammansättning

Bedömning: Möjligheten för lagmannen att förordna en tingsnotarie eller tingsmeriterad beredningsjurist att delta i rätten när tvistemål avgörs av tre domare bör tas bort.

Skälen för bedömningen: Det är viktigt att de mål som bedöms behöva avgöras av tre domare verkligen får en kvalificerad prövning. Det finns därför anledning att överväga förändringar i fråga om medverkan av notarier och beredningsjurister i den kollegiala sammansättningen. Enligt 22 § tingsrättsinstruktionen kan notarier och beredningsjurister delta i rätten när tvistemål avgörs av tre domare. Främst notarier, men även beredningsjurister, har blivit ett allt vanligare inslag i tingsrätternas tresitsar. Domstolarna torde tillämpa detta i förhållandevis stor utsträckning, bl.a. när ett mål som enligt domstolen kunnat prövas av ensamdomare ändå avgörs av tre domare i brist på samtycke från parterna. Tingsnotarier och tingsmeriterade beredningsjurister har dock en begränsad erfarenhet av dömande verksamhet. Eftersom det är de omfattande eller komplicerade målen som ska avgöras av en kollegial sammansättning bör de domare som ingår i rätten vara kvalificerade. Det bör inte krävas att samtliga ledamöter är ordinarie domare, utan även icke-ordinarie domare och andra domare under utbildning bör kunna delta. Möjligheten för en

tingsfiskal att delta i rätten, om det inte är fråga om handläggning av sådana mål och ärenden som kräver särskild erfarenhet bör således alljämt finnas kvar. Däremot bör varken notarier eller notariemeriterade beredningsjurister kunna delta. Den utbildningsaspekt som framhållits som ett av skälen till möjligheten att förordna notarier och notariemeriterade beredningsjurister kan tillgodoses på annat sätt, t.ex. genom att de sitter med som protokollförare och upprättar utkast till dom.

4 Ikraftträdande

Förslag: De föreslagna ändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2015.

Skälen för förslaget: Reformen bör träda i kraft så snart som möjligt. Ett lämpligt datum är 1 juli 2015.

Enligt allmänna processrättsliga principer blir nya processuella regler tillämpliga omedelbart. De föreslagna bestämmelserna ska således tillämpas vid huvudförhandlingar som påbörjas efter ikraftträdandet. Med hänsyn till att endomarbehörigheten utvidgas till att avse ytterligare mål utöver de som redan i dag kan avgöras av en domare bör inga övergångsproblem uppstå för sådana huvudförhandlingar som påbörjats före ikraftträdandet. Något behov av övergångsbestämmelser bedöms inte föreligga.

5 Konsekvenser av förslaget

Bedömning: Förslaget kommer att medföra kortare handläggningstider för tvistemålen utan att kvaliteten i avgörandena sjunker. En effektivare domstolsprocess gynnar parterna och stärker allmänhetens förtroende för rättskipningen. Förslaget innebär ett mer effektivt utnyttjande av tingsrätternas och hovrätternas resurser.

Skälen för bedömningen: Förslagen syftar till en mer ändamålsenlig hantering av tvistemålen. Genom ett processuellt regelverk som är flexibelt så att handläggningen kan anpassas till vad som behövs för prövningen av det enskilda målet kan en effektivare prövning åstadkommas. Målets karaktär blir med förslaget avgörande för hur tingsrätten ska vara sammansatt och onödig fördröjning kan undvikas. Förslaget innebär ett mer effektivt utnyttjande av tingsrätternas resurser. Det får också samma effekt för hovrätterna, eftersom hovrättens sammansättning styrs av tingsrättens sammansättning och hovrätten i större utsträckning kommer vara domför med tre, istället för fyra juristdomare (2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken). Det är dock inte möjligt att mer i detalj beräkna vilka ekonomiska konsekvenser som ändringen av domförhetsregeln kan medföra.

För parterna innebär förslaget en snabbare och mer effektiv handläggning av tvistemålen. Rättegångskostnader kan begränsas. En tydligare regel där domstolen disponerar sin sammansättning bör medföra snabbare handläggningstider vilket innebär att resurser bör kunna frigöras.

Sammantaget bör förslaget innebära minskade kostnader såväl för enskilda som för det allmänna.

6 Författningskommentar

6.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

1 kap. 3 a §

Vid huvudförhandling i tvistemål *ska* tingsrätten bestå av tre lagfarna domare, om inte annat är föreskrivet.

Rätten *ska* bestå av en lagfaren domare när huvudförhandlingen hålls i förenklad form.

Rätten är vid huvudförhandlingen domför med en lagfaren domare om i annat fall än som avses i andra stycket *det, med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad, är tillräckligt att rätten består av en domare.*

Består rätten av flera lagfarna domare och inträffar förfall för någon av dessa sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med två lagfarna domare.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens domförhet vid huvudförhandling i tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 3.

I *tredje stycket* görs en ändring av förutsättningarna för endomarbehörighet vid huvudförhandlingar som inte hålls i förenklad form. Tingsrätten är domför med en lagfaren domare om det med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad är tillräckligt att rätten består av en domare. Såväl omfattningen som svårighetsgraden av målet ska alltså bedömas vid prövningen av om det är tillräckligt att rätten består av en domare. Beträffande målets omfattning kan en tumregel vara att om

förhandlingen beräknas pågå i flera dagar, om det ska hållas ett stort antal förhör eller om utredningen i övrigt är vidlyftig bör som regel rätten bestå av tre domare. Tvisteförmålets värde ges i bestämmelsen visserligen inte en självständig betydelse, men det ligger i sakens natur att mål som rör betydande belopp ofta är av omfattande karaktär. När det gäller målets svårighetsgrad avses med det inte bara den juridiska komplexiteten i frågeställningarna utan också hur invecklade t.ex. de åberopade grunderna för talan är. Om en rättsfråga är ovanlig eller kräver en mer omfattande rättsutredning, eller rör en ny företeelse i samhället, är det ofta inte tillräckligt med en domare i rätten. Finns det en fråga av prejudikatintresse i målet kan det också tala för tredomarsammansättning. Detsamma gäller om målet kräver att rätten tar ställning till ett flertal rättsfrågor som inte är av enkel karaktär. Denna exemplifiering är dock inte uttömmande. Rätten ska göra en samlad bedömning av målets omfattning och svårighetsgrad i varje enskilt fall.

Innan rätten tar ställning i domförhetsfrågan bör parternas synpunkter inhämtas. Rättens ställningstagande i domförhetsfrågan bör vid behov motiveras för parterna.

Hänvisning till bestämmelsen finns i 54 § tredje stycket 1 marknadsföringslagen (2008:486), 8 kap. 8 § tredje stycket konkurrenslagen (2008:579) och 2 kap. 5 § första stycket lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar.

I övrigt ändras paragrafen endast i språkligt hänseende.

6.2 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

14 kap. 17 §

Vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll *ska* tingsrätten bestå av en lagfaren domare och tre nämndemän. *Om rätten anser det tillräckligt att en domare sitter i rätten och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet, är tingsrätten vid huvudförhandling dock domför med en lagfaren domare. När*

huvudförhandlingen hålls i förenklad form ska tingsrätten alltid bestå av en lagfaren domare. Dessa regler gäller även för andra mål som handläggs i samma rättegång.

Om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, är rätten domför med en lagfaren domare och två nämndemän.

Om det finns skäl för det, får antalet lagfarna domare utökas med en utöver vad som följer av första stycket *första meningen*. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän. Om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats, gäller andra stycket i fråga om domförhet.

När nämndemän ingår i tingsrätten, *ska* ordföranden vid överläggning redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning *ska* för ordföranden och därefter nämndemännen säga sin mening. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tingsrättens domförhet vid huvudförhandling i äktenskapsmål och mål om underhåll. I 20 kap. 1 § föräldrabalken finns en hänvisning till paragrafen, vilket innebär att bestämmelsen också är tillämplig i mål enligt föräldrabalken.

Ändringen i *första stycket* motsvarar i sak vad som hittills gällt genom den hänvisning som funnits till 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Övervägandena finns i avsnitt 3. Någon ändring i sak är inte avsedd.

I *tredje stycket* förtydligas att möjligheten till förstärkningen av rätten avser mål där rätten i utgångsläget är sammansatt av en lagfaren domare och tre nämndemän (jfr prop. 1988/89:95, s. 85).

I övrigt ändras paragrafen språkligt och i konsekvens med att endomärbehörigheten nu skrivs ut i bestämmelsen.

6.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

2 kap. 4 §

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde *om det inte, med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad, är tillräckligt att rätten består av ordföranden och ett tekniskt råd.*

Utöver vad som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Utökas rätten med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättens sammansättning i mål och ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans. Övervägandena finns i avsnitt 3.

I paragrafens *andra stycke* regleras rättens sammansättning när målet eller ärendet avgörs utan huvudförhandling eller sammanträde. Som huvudregel ska rätten då ha den sammansättning som anges i första stycket, dvs. en lagfaren domare, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. I vissa fall får dock rätten ha en sammansättning bestående av en lagfaren ledamot och ett tekniskt råd, nämligen om det med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad är tillräckligt att rätten

består av ordföranden och ett tekniskt råd. Bestämmelsen ändras på motsvarande sätt som 1 kap. 3 a § tredje stycket rättegångsbalken.

Departementsserien 2014

Kronologisk förteckning

1. Gröna boken
Riktlinjer för författningsskrivning. SB.
2. Patent- och marknadsdomstol. Ju.
3. Europeisk skyddsorder
– Samarbete om skydd för hotade och förföljda personer inom EU. Ju.
4. Våldsbejakande extremism i Sverige
– nuläge och tendenser. Ju.
5. Särskilt ömmande omständigheter. Ju.
6. Gårdstödet 2015–2020
– förslag till svenskt genomförande. L.
7. Minskat svartarbete i byggbranschen. Fi.
8. Den mörka och okända historien
Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet. A.
9. En samlad kunskapsstyrning för hälso- och sjukvård och socialtjänst. S.
10. En tydligare beredning av myndighetsföreskrifter. Fi.
11. Sveriges sjätte nationalrapport om klimatförändringar
I enlighet med Förenta Nationernas ramkonvention om klimatförändringar.
+ Engelsk översättning. M.
12. Ekonomiska effekter av ett längre arbetsliv.
Långsiktiga ekonomiska effekter av Pensionsåldersutredningens förslag. S.
13. Åtalsförordnande enligt 2 kap. brottsbalken. Ju.
14. Genomförande av brottsofferdirektivet. Ju.
15. Ersättning för höga sjuklönekostnader. S.
16. Framtidsfullmakter. Ju.
17. Samordnat ansvar för vissa familjefrågor. S.
18. Den nya polisorganisationen – några frågor om personuppgiftsbehandling m.m. Ju.
19. Statlig ersättning till barn och unga som insjuknat i narkolepsi efter pandemivaccinering. S.
20. Försvaret av Sverige
Starkare försvar för en osäker tid. Fö.
21. Ett gemensamt europeiskt järnvägsområde. N.
22. Stärkt konsumentskydd vid försäkringsförmedling. Fi.
23. Datalagring, EU-rätten och svensk rätt. Ju.
24. Ökad endomarbehörighet i tvistemål. Ju.

Departementsserien 2014

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

Den mörka och okända historien
Vitbok om övergrepp och kränkningar
av romer under 1900-talet. [8]

Finansdepartementet

Minskat svartarbete i byggbranschen. [7]
En tydligare beredning av myndighets-
föreskrifter. [10]
Stärkt konsumentskydd vid
försäkringsförmedling. [22]

Försvarsdepartementet

Försvaret av Sverige
Starkare försvar för en osäker tid. [20]

Justitiedepartementet

Patent- och marknadsdomstol. [2]
Europeisk skyddsorder
– Samarbete om skydd för hotade och
förföljda personer inom EU. [3]
Våldsbejakande extremism i Sverige.
– nuläge och tendenser. [4]
Särskilt ömmande omständigheter. [5]
Åtalsförordnande enligt 2 kap. brotts-
balken. [13]
Genomförande av brottsofferdirektivet. [14]
Framtidsfullmakter. [16]
Den nya polisorganisationen – några frågor
om personuppgiftsbehandling m.m.
[18]
Datalagring, EU-rätten och svensk rätt.
[23]
Ökad endomarbehörighet i tvistemål. [24]

Landsbygdsdepartementet

Gårdsstödet 2015–2020
– förslag till svenskt genomförande. [6]

Miljödepartementet

Sveriges sjätte nationalrapport om
klimatförändringar
I enlighet med Förenta Nationernas
ramkonvention om klimatförändringar.
+ Engelsk översättning. [11]

Näringsdepartementet

Ett gemensamt europeiskt järnvägsområde.
[21]

Socialdepartementet

En samlad kunskapsstyrning för hälso-
och sjukvård och socialtjänst. [9]
Ekonomiska effekter av ett längre
arbetsliv. Långsiktiga ekonomiska
effekter av Pensionsåldersutredningens
förslag. [12]
Ersättning för höga sjuklönekostnader. [15]
Samordnat ansvar för vissa familjefrågor. [17]
Statlig ersättning till barn och unga som
insjuknat i narkolepsi efter
pandemivaccinering. [19]

Statsrådsberedningen

Gröna boken
Riktlinjer för författningsskrivning. [1]

